

Ірина ТИМОШЕНКО,

канд. іст. наук, докторант КНУКіМ

Українське книгознавство у 60–70-х роках ХХ ст.

У статті розглянуто особливості формування вітчизняного книгознавства у 60–70-х роках ХХ ст. Охарактеризовано основні напрями розвитку науки про книгу в ці роки: теоретичний, історичний, освітній, видавничо-поліграфічний та бібліографічний. Наведено визначення книгознавства як галузевого комплексу наукових дисциплін, сформульоване Ф. Максименком на початку 60-х років. Доведено, що праці українських науковців 60–70-х років засвідчували еволюцію книгознавчої думки незважаючи на значні ідеологічні тиски.

Ключові слова: українське книгознавство, Я. Ісаєвич, Ф. Максименко, О. Молодчиков, М. Рудь, наука про книгу, Українська радянська енциклопедія, книгознавча думка.

Сучасні дослідження українських книгознавців спрямовані на уведення у науковий обіг здобутків вітчизняної науки і науковців 20-х років ХХ ст. Численні публікації присвячені аналізу діяльності УНІК, а також цілої плеяди вчених: Л. Биковського, Д. Балики, І. Огієнка, С. Маслова, Є. Пеленського, С. Сірополка та інших, – чия творчість у радянські часи була недостатньою для вивчення*. Так само узагальнювального дослідження потребує доробок українських книгознавців 60–70-х років ХХ ст., коли, за визначенням Я. Ісаєвича, відбулося відродження в

СРСР книгознавства та була отримана офіційна санкція на його подальший розвиток [6, с. 15]. Причинами цього стало декілька подій: певна демократизація в суспільстві і, як наслідок, розширення переліку наукових галузей, дозволених для вивчення та створення всесоюзного наукового видання для книгознавців, бібліотекознавців і бібліографів – збірника «Книга: Исследования и материалы». Ціла низка наукових досліджень була присвячена святкуванню на державному рівні 400-літніх ювілеїв книгодрукування в Росії (1964) та в Україні (1974), 150-річчя від дня народження Т. Шевченка (1964). Українські вчені брали участь у роботі наукових конференцій у Московському поліграфічному інституті та у Федорівських читаннях, зініційованих Державною бібліотекою СРСР ім. В. І. Леніна. З 1971 р. (кожні три роки, за участю вітчизняних фахівців) проводились Всесоюзні наукові конференції з проблем книгознавства, котре було вже включене до числа дисциплін, з яких присвоювався ступінь кандидата (доктора) філологічних та історичних наук. Дослідження з книгознавства здійснювалися в Академії наук УРСР та ЦНБ АН УРСР, у Книжковій палаті та інститутах культури (Харків, Київ), Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова (Львів), Київському, Львівському, Ужгородському університетах. Таким чином, існували відповідні суспільно-політичні і наукові підстави для розширення і поглиблення тематики книгознавчих досліджень, створення колективних збірників статей та монографій. Разом з тим, ідеологічний тиск, що був поновлений у кінці 60-х років, спонукав до

* Див.: Казакова Н. Левко Устимович Биковський (1985–1992). – К., 1996. – 62 с.; Ковальчук Г. Внесок Українського наукового інституту книгознавства в розвиток науки про книгу // Київ. держ. ін-т культури : Зб. наук. пр. : II частина. – К., 1994. – 1994. – С. 52–62; Ковальчук Г. Дослідження С. Маслова в галузі історії книги // Перші книгознавчі читання : Зб. наук. пр. НБУВ. – К., 1997. – С. 28–39; Ковальчук Г. Історики і дослідники української книги // Вісник Книжкової палати. – 2003. – № 4. – С. 43–47; Косяк С. Дмитро Балика // Бібліотечний вісник. – 1995. – № 2. – С. 36–37; Ківишар Т. Визначний український вчений, громадський і політичний діяч Степан Сірополко // Вісник Книжкової палати – 1997. – № 8. – С. 22–23; Ляхоцький В. Іван Огієнко – книгознавець // Бібліотечний вісник. – 1997. – № 2. – С. 22–25; Солоїденко Г. Петро Стебницький – оборонець української книги та української мови // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 2. – С. 29–33; Федотова О. Науковий доробок С. Пеленського в галузі української літературознавчої бібліографії // Бібліотека у демократичному суспільстві : Зб. матер. міжнар. конф. – К., 1995. – С. 186–187.

обов'язкового включення політичних гасел до наукових публікацій, до формування провідної концепції у радянському книгознавстві про «залежність» української друкованої книги і всіх книжкових галузей [6; 15]. Стагнація української наукової, літературної, мистецької думки відобразилася і на стані книгознавчої науки.

У той же час, у 60–70-х роках ХХ ст. у вітчизняному книгознавстві розвивалися такі напрями: теоретичний, історичний, освітній, видавничо-поліграфічний та бібліографічний. Серед узагальнювальних публікацій, присвячених розвитку книгознавства у ці роки, привертають увагу оглядові роботи О. Молодчикова «Радянське книгознавство на Україні» [13] та М. Рудя «Проблеми книгознавства в працях вчених України» [16]. Досліджував еволюцію книгознавства від кінця ХVІІІ ст. до початку ХХІ ст. Я. Ісаєвич [6]. Необхідно зазначити, що в Україні не існувало спеціального періодичного видання з книгознавства, а це значною мірою ускладнювало формування наукової думки. Публікації з книгознавчих проблем з'являлися на сторінках збірників «Бібліотекознавство та бібліографія», «Поліграфія та видавнича справа», у збірниках наукових праць провідних бібліотек та у збірнику «Книга: Исследования и материалы». Включалися питання історії книговидавання в Україні також до спеціальних тематичних видань, присвячених розвитку культури республіки. Це – «Українська радянська культура» (Київ, 1957) та «Розвиток української культури за роки радянської влади» (Київ, 1967), «Україна в період розгорнутого будівництва комунізму: Розвиток культури. Т. 5» (Київ, 1967) та універсальні енциклопедичні видання – «Українська Радянська Енциклопедія», «Український радянський енциклопедичний словник».

Однією з перших робіт, що була присвячена історичному розвитку українського книгознавства, є стаття О. Молодчикова [13]. Тут автор здійснив спробу проаналізувати становлення вітчизняної книгознавчої науки з кінця ХІХ ст. до початку 60-х років ХХ ст. Пристатейний список літератури включає 37 посилань на більше ніж 80 статей і окремих видань за цей період. Неодмінним атрибутом публікації є відзначення провідної ролі Комуністичної партії у всіх галузях книжкової справи. Водночас, важливим етапом у розвитку книгознавства він справедливо визнавав діяльність УНІК, «який заклав фундамент українського радянського книгознавства» [13, с. 93]. Позитивну оцінку здобули видавнича діяльність УНІК та

журнал «Бібліологічні вісті». До недоліків було зараховано те, «що цікаві і змістовні роботи своєю тематикою були звернені в минуле, слабо пов'язувалися із практикою радянського культурного будівництва» [13, с. 93]. Саме це, нібито, і спричинило припинення діяльності УНІК і його друкованого органу на початку 30-х років. Інші періодичні видання, що виходили у 20-ті роки, були лише перераховані. В характеристиці книгознавчої діяльності 30-х років О. Молодчиков спочатку пише про численні публікації, присвячені організації книговидавничої справи, діяльності видавництва, які мали «тісний зв'язок із проблемами розв'язання завдань індустріалізації народного господарства і перебудови сільського господарства на засадах колективізації» [13, с. 94], але не наводить жодного посилання, що цьому авторові не властиве. Це може свідчити або про відсутність таких публікацій, або про їхній низький рівень та недостатню інформативність. Також автор зауважив, що у кінці 30-х років розвиток книгознавства призупинився, а «саме слово «книгознавство» навіть перестало вживатися і було виключено з енциклопедії» [13, с. 94]. Сучасні науковці справедливо вважають, що книгознавство в Україні було приведене жорсткими репресивними заходами до занепаду наприкінці 20-х років, внаслідок чого відбулася спочатку реорганізація УНІК та ліквідація журналу «Бібліологічні вісті», а потім, у 30–50-х роках, цей науковий напрям майже не розвивався [6, с. 13–14].

Висвітлюючи стан книгознавчих досліджень початку 60-х років, О. Молодчиков наводить визначення книгознавства і називає його складові: «сучасне уявлення про книгознавство як про синтетичну науку, що органічно поєднує різні дисципліни, безпосередньо пов'язане з історичним розвитком книги та її роллю в житті радянського суспільства. Мова йде про книгу як витвір духовної і матеріальної культури, про розвиток книговидавничої та книготорговельної справи, про поліграфію, художнє оформлення книги, бібліофілію» [13, с. 95]. Отже, автор розумів книгознавство як комплекс не тільки історичних дисциплін, але й наголошував на необхідності узагальнення сучасної практики книговидавничої і книготорговельної справи в системі «автор – книга – читач». Проте, не згадано про включені до 6-го тому першого видання Української Радянської Енциклопедії (1961) визначення основних книгознавчих понять – «книгознавство», «книга», «книготоргування».

О. Молодчиков відзначає нерівномірний характер розвитку книгознавчих досліджень в Україні. Найбільшого успіху, на його думку, було досягнуто у дослідженні історії української і слов'янської книги, початкового періоду книгодрукування. Серед наукових проблем, що потребують поглибленого вивчення, названі: маловідомі факти біографії І. Федорова, українська книга XVIII–XIX ст. та початку ХХ ст., створення повного зведеного репертуару «всієї дореволюційної книги», «розкриття видатного значення впливу революційних ідей російського визвольного руху», «широке узагальнення історії книговидавництва і ролі передової книги у соціальній і національній боротьбі трудящих України» [13, с. 98]. Безумовно, більшість завдань книгознавчої науки у ці роки полягала у розкритті значення видання і поширення творів класиків марксизму-ленінізму для розвитку української радянської книги, книговидавництва і культури. Разом з тим, можна знайти зв'язок з ідеями книгознавства 20-х років, який виявився у зверненні до вивчення комплексу «книга – читач». Тобто, соціально-гуманітарна спрямованість книгознавчих досліджень, розпочатих у 20-ті роки, могла зберегтися і у 60-ті.

Автор статті привертає увагу до необхідності визначення шляхів майбутнього розвитку наукової і технічної книги як засобу наукового інформування, прискорення доведення реферативної та бібліографічної інформації до фахівців в умовах збільшення кількості видань. Теоретичні розробки питань тематичного планування і редагування, проблеми підвищення якості друкованих видань, рентабельності поліграфічних підприємств, організація книжкової статистики, вивчення ставлення читачів до книг різної тематики і організація їх зберігання і використання у бібліотеках, удосконалення інших форм поширення книги теж потребували вирішення. Цікаво, що у статті також було порушено питання про необхідність створення вітчизняного фахового періодичного книгознавчого видання.

Таким чином, стаття О. Молодчикова, попри її ідеологічну спрямованість, стала першою спробою підсумувати рівень розвитку групи наук книгознавчого комплексу та окреслити перспективні завдання кожної з них.

Для формування теоретичних засад книгознавчої науки непересічне значення мало визначення книгознавства як науки, вміщене у 6-му томі першого видання Української Радянської Енциклопедії (побачив світ у 1961 році). У цьому томі та-

кож розкрито поняття «Книга» (автор – Ю. Меженко), «Книгодрукування» (О. Губко, В. Гіндлін), охарактеризовано діяльність УНІК («Книгознавства Український науковий інститут»). Автором енциклопедичної статті «Книгознавство» став бібліограф і книгознавець Ф. Максименко.

Публікація статті «Книгознавство» в УРЕ є важливим етапом для розвитку науки про книгу в Україні. Однак вченими того часу цей факт не був належно оцінений. Навіть у доволі великій публікації М. Рудя про визначення Ф. Максименка не згадується [15]. Тільки у 2006 р. Я. Ісасвич звернув увагу на наявність визначення книгознавства у науковому обігу з початку 60-х років ХХ ст. [6, с. 8]. Так, на думку Ф. Максименка, книгознавство «у вузькому розумінні – наука, що охоплює загальні питання теорії й історії книги, вивчає книгу (рукописну, друковану та ін.) як предмет і пам'ятку матеріальної культури людства, її соціальну роль як засіб людського спілкування. У широкому розумінні книгознавство – комплекс окремих галузей знань, предметом яких є книга (написана, надрукована та ін.) в різні моменти її створення. Зокрема, до книгознавства належать історія, економіка й статистика книги, вивчення преси та ті галузі знань, що зв'язані з виробництвом книги (методика авторської праці, редагування книги, видавнича справа, мистецтво оформлення книги, поліграфія), з її розповсюдженням (книготоргівля, бібліотечна справа), описом і аналізом книг (бібліографія), їх використанням (методика роботи над книгою). У цьому розумінні книгознавство аналогічне таким збірним поняттям, як «природознавство», «техніка», «медицина». Книгознавчі дисципліни розглядають книгу в історичному, теоретичному й практичному аспектах» [6, с. 8]. Ф. Максименко наголошує, що першим теоретиком книгознавства в Росії був В. Анастасевич, а в Україні питання книгознавства висвітлював П. Ярковський. Тут же визначено українські наукові центри, серед яких названі і ті, що припинили існування у 20–30-х роках – УНІК, Українське бібліологічне товариство та Бібліологічна комісія при НТШ у Львові [19, с. 504].

Необхідно враховувати, що на час виходу 6-го тому Української Радянської Енциклопедії у 1961 р. в радянській науці не існувало чітко визначеного статусу книгознавства як науки. За твердженням відомого книгознавця Є. Немировського, «у кінці 60-х років саме слово книгознавство ще не було загальноновизнаним» [14, с. 22]. У Радянському Союзі тільки у 70-х роках ХХ ст. на Всесоюзних на-

укових книгознавчих конференціях фахівці зосредилися на сутнісних ознаках книгознавства і сформулювали подвійний підхід до визначення книгознавства, яке пропонувалося розглядати і як комплексну суспільну науку, і як комплекс відносно самостійних дисциплін книгознавчого циклу [14, с. 24], а до універсальної «Большой Советской Энциклопедии» визначення книгознавства як науки було включено у 1973 році [14, с. 22]. Таким чином, суспільне визнання цієї дисципліни на всесоюзному рівні було закріплено енциклопедичною статтею «Книговедение» та стало віддзеркаленням загальної державної тенденції до централізації всієї науки. Остаточо визначення подвійної сутності книгознавчої науки було відображено у галузевому енциклопедичному словнику «Книговедение» (1982). Книгознавство характеризується як «1) комплекс споріднених, тісно пов'язаних, але відносно самостійних наукових дисциплін суспільного циклу, що вивчають твори друку, процеси їх створення, розповсюдження та використання, а також ті галузі культури і народного господарства, які здійснюють вказані процеси. 2) Комплексна суспільна наука про книгу і книжкову справу, що вивчає в історичному, сучасному і прогнозованому планах процеси створення, розповсюдження і використання творів писемності і друку у суспільстві» [10, с. 253–254]. В універсальному довідковому виданні – енциклопедії «Книга» (1999), де розглядаються проблеми створення, розповсюдження й використання книги у різні історичні періоди, відзначено, що «книгознавство – комплексна наука (або комплекс наук) про книгу і книжкову справу. Загальноприйнятої дефініції книгознавства в наш час не існує» [9, с. 304–305].

Отже, Ф. Максименко ще на початку 60-х років визначив книгознавство як комплекс наук про книгу і книжкову справу, проте його ідеї не знайшли підтримки у теоретичних дослідженнях цієї галузі наукового знання в Україні.

У статті «Книговидавнича справа» авторами Д. Гнатюком, Ю. Меженком і М. Рудем здійснено спробу охарактеризувати основні етапи виникнення і розвитку книгодрукування в Україні, але ідеологічні постулати не дозволили об'єктивно висвітлити події та факти [3]. В цілому, статті книгознавчого змісту в першому виданні УРЕ хоч і мали ідеологічне забарвлення, але містили інформацію щодо історичних, теоретичних та практичних складових науки про книгу. Включення книгознавчих термінів і понять до української енциклопедії свідчило про існування вітчизняних теоретичних розробок у галузі книгознавства, важливих для розуміння його сутності.

Важливою складовою частиною книгознавства є книгорозповсюдження. Історія становлення та розбудови радянської системи книжкової торгівлі, основні її форми і методи, організація та економіка представлені у книзі М. Агуфа та М. Ковалю «Книгу – в маси (Книжкова торгівля в Радянській Україні 1918–1964 рр.)» [1], що вийшла у Харкові у 1965 р. Заслуга авторів полягає у спробі реконструкції і періодизації історії розвитку книготоргівлі. Вони визначили: 1) період іноземної військової інтервенції та громадянської війни (1918–1920); 2) період відбудови народного господарства, індустріалізації країни і підготовки суцільної колективізації сільського господарства (1921–1929); 3) період розгорнутого соціалістичного будівництва – роки довоєнних п'ятирічок (1929–1941); 4) період Великої Вітчизняної війни (1941–1945); 5) період відбудови народного господарства і завершення будівництва соціалізму (1945–1958); 6) період розгорнутого будівництва комуністичного суспільства – роки семирічки (1959–1964) [1, с. 10]. Ці періоди стали і розділами книги, в якій зібрано досить великий статистичний і фактичний матеріал про діяльність видавництва, книготорговельну мережу та товарообіг, форми торгівлі, що здійснювалася не тільки через магазини, а також і через продаж книг у бібліотеках та аптеках, про підготовку кадрів у спеціальних середніх та вищих навчальних закладах, передовий досвід та участь громадськості у розповсюдженні книги. Водночас, завдання книжкової торгівлі автори вбачали у політичних деклараціях: необхідність здійснити «перехід усієї радянської книготоргівлі на Україні на вищий щабель – від окремих зразкових одиниць до суцільної зразкової, передової, культурної радянської книготоргівлі як органічної складової частини всієї політико-виховної й культурно-освітньої роботи Комуністичної партії і Радянського уряду» [1, с. 163].

У книзі Д. Гнатюка «Книговидавнича справа на Україні в післявоєнні роки» [4] охарактеризовано стан книговидавничої справи напередодні Великої Вітчизняної війни, у воєнні роки та у післявоєнний період. У роботі висвітлена тематична спрямованість у діяльності видавництва, розкрито досвід організації видавничого процесу, стан матеріально-технічної бази книговидання і упорядкування книготорговельної мережі. Значну увагу

приділено позитивній оцінці діяльності Державного комітету Ради міністрів УРСР по пресі (жовтень 1963 р.), організація якого призвела до остаточної ліквідації доволі умовної самостійності при підготовці та виданні наукових праць і збірників навчальних закладів і науково-дослідних установ у 50-х роках та до повного одержавлення книговидавничої і книготорговельної діяльності. Серед головних завдань Комітету було: «керівництво видавничою справою, поліграфією і книжковою торгівлею; контроль у загальнодержавному масштабі за змістом і спрямуванням видання літератури у всіх її видах; контроль за змістом, художнім оформленням та поліграфічним виконанням періодичних видань; контроль за виконанням рішень партії та уряду в галузі видавничої справи, поліграфії і книжкової торгівлі... розподіл паперу для друку» [4, с. 53]. До здобутків українського книговидавництва зараховано: збільшення питомої ваги оригінальної (написаної місцевими авторами) літератури до 90 %; розширення «зв'язків з підприємствами, будовами, колгоспами і радгоспами», що призвело до зростання кількості авторів з периферії та «наближення тематики до життя і посилення безпосередніх творчих зв'язків з читачами», а це збільшило кількість листів трудящих до видавництва з «думками про прочитані книги, ставленням до того чи іншого твору, критичними зауваженнями щодо змісту і художнього оформлення видань» [4, с. 56]. Також автор відзначає постійне підвищення якості книжкових видань вітчизняних видавництв, їх міжнародне та всесоюзне визнання на книжкових виставках і ярмарках різного рівня.

Вихід робіт, присвячених книговидавничій і книготорговельній діяльності в Україні свідчив про розвиток книгознавчої науки: відбувався перехід від збирання окремих фактів і відомостей до теоретичного їх узагальнення, але цей процес гальмувався ідеологічними настановами щодо залежності українського книгознавства на всіх етапах його розвитку від російської і радянської науки та практики.

Варто відзначити працю М. Рудя «Проблеми книгознавства в працях вчених України» [16]. Хронологічно охоплено майже сторічний період – від 80-х років ХІХ ст. до 80-х років ХХ ст. У межах цього періоду автор виділяє дожовтневий і радянський, в останньому розглядає «початковий період радянського книгознавства», або «ранній період будівництва соціалізму» з його здобутками та «недостатньо вивченою методологією», потім –

період 30-х років, коли «відбувається деякий спад інтересу діячів культури до книгознавчих проблем», та післявоєнний. Автор наголошує на ролі діяльності книгознавців Москви та Ленінграда щодо «посилення інтересу до книжкової справи в республіках Радянського Союзу» та відзначає, що на сторінках збірника «Книга: Исследования и материалы» було опубліковано понад 30 статей вітчизняних науковців про історію і суспільну роль книги, з проблем теорії і методології книжкової справи, джерелознавчих основ книгознавства [16, с. 18].

Автор розпочинає історико-книгознавче дослідження в Україні з короткого огляду робіт «українського прогресивного вченого» М. Максимовича, присвячених становленню книгодрукування в Києві, книжкового репертуару Галичини і Волині. Знайшли відображення і здобутки «буржуазних вчених» – істориків книги та культури, що висвітлювали різні етапи життя і діяльності Івана Федорова – С. Пташицького, А. Петрова, І. Малишевського, О. Андрієвського, П. Владимиrowa, С. Голубєва, А. Петрушевича [16, с. 6–7]. Разом з тим, це були ідеологічно спрямовані публікації, що виявлялося у характеристиці українських діячів «дожовтневого періоду»: буржуазно-демократичний, далі – буржуазно-ліберальний вчений і громадський діяч М. Драгоманов; революційний демократ І. Франко; український письменник, публіцист і громадський діяч революційно-демократичного напрямку М. Павлик; український письменник і вчений буржуазно-ліберального напрямку Б. Грінченко; український філолог і історик буржуазно-ліберального напрямку В. Доманицький. Водночас М. Рудь відзначає значний теоретичний та практичний доробок цих науковців: «вони залишили цінний фактичний матеріал з історії початкового періоду книгодрукування в Росії, на Україні та в Білорусії...», були опубліковані дослідження з історії поліграфічних підприємств, описи окремих збірок рукописів і бібліографічні покажчики літератури, виданої на Україні з окремих галузей знань, висвітлена видавнича діяльність революційних демократів» [16, с. 12–13].

Незважаючи на ідеологічну спрямованість у оцінці українських книгознавчих досліджень у всі періоди їх проведення, відсутність оцінки внеску Ф. Максименка з його визначенням книгознавства в УРЕ та досить суперечливе тлумачення поглядів Д. Балики на книгознавство як на історичну науку, саме в цій статті М. Рудь на початку 80-х років ХХ ст. подав комплексний огляд здобутків ук-

раїнських науковців майже за сто років у всіх галузях книгознавства – від історико-книгознавчих досліджень до поліграфії та книжкової торгівлі, визначив провідні наукові центри та окреслив комплекс завдань щодо розвитку вітчизняного книгознавства. Багато з цих завдань залишаються актуальними і сьогодні (з урахуванням вимог сьогодення та прогнозів на майбутнє): розроблення теорії і методології книгознавства, удосконалення наукових основ видавничої справи, забезпечення високого рівня оформлення книжкової продукції, вивчення економіки книжкової торгівлі і задоволення попиту населення на книжкову продукцію.

Історико-книгознавчий напрям притаманний значній частині досліджень української книги і друкарства періоду 60–70-х років. У зв'язку із відзначенням 400-річного ювілею книгодрукування українські науковці звернулися до вивчення передумов та витоків становлення книгодрукування на українських землях, опрацьовували репертуар книг кириличного друку XVI–XVIII ст. (Я. Ісаєвич, Г. Коляда, П. Попов), розкривали своєрідність та неповторність мистецького оформлення національної рукописної і друкованої книги (Я. Запаско, М. Макаренко, О. Овдієнко). Українська книга XIX – початку XX ст. досліджувалася у роботах О. Дея, С. Петрова.

Історію книговидавничої справи у період 1946–1970 рр. глибоко і детально дослідила Т. Ківшар, яка підсумувала теоретичні і практичні здобутки у цій галузі, провела кількісний і якісний аналіз тематичного репертуару книжкової продукції в умовах відновлення та розбудови видавничої справи [7].

Історію книги як спеціальну навчальну дисципліну розкрила Т. Скрипник у навчально-методичному посібнику для студентів-заочників бібліотечних факультетів інститутів культури (Харків, 1973). Курс включав вивчення питань походження писемності, винайдення книгодрукування і його заснування в Росії та Україні. Основна увага зверталась на становлення книговидання в Росії до 1917 р. [17]. Також слід відзначити значну кількість публікацій викладачів Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова, присвячених особливостям підготовки фахівців у галузі поліграфії та редакційно-видавничої діяльності. Це роботи М. Феллера [8, с. 17–20; 11, с. 70–73], В. Шпіца [8, с. 5–10] та інших.

Природно, що в 60–70-х роках виходила досить велика кількість робіт, присвячена значенню творів основоположників марксизму-ленізму як

для книжкової галузі у всесоюзному масштабі, так і для України, вони характеризували різні аспекти функціонування радянської книги в республіці (Й. Багмут, Л. Гольдберг, Л. Коломійченко, О. Молодчиков, Т. Скрипник). Бібліографічні роботи цього періоду представлені каталогами сучасних видань та стародруків різних історичних періодів, а також каталогами колекцій книг бібліотек і музеїв Києва, Львова, Харкова, Ужгорода. Видавалися покажчики творів окремих письменників, красназвачі та літературні бібліографії.

Українські книгознавці у виступах на конференціях, що були присвячені Міжнародному року книги (УП, Львів, 1972), 400-річчю книгодрукування в Україні (Львів, 1976), в публікаціях у збірниках праць провідних бібліотек 70-х років зверталися до розгляду проблем визначення ролі книги в умовах науково-технічного прогресу (О. Клименко [5, с. 18–39], В. Шпіца [11, с. 3–8]), місця книги в системі засобів масової інформації (Е. Семенюк [8, с. 10–17]), ролі книги у формуванні української радянської культури (Ж. Ковба, [17, с. 107–118]), реклами (Ж. Ковба [8, с. 72–76]), теоретичних та практичних проблем редагування [8, с. 100–140].

У 70-х роках розпочала дослідження проблем типології книги Г. Швецова-Водка. Її роботи належать до теоретичного напрямку у книгознавстві. У низці публікацій та у виступах на конференціях всесоюзного і республіканського рівнів автор аналізувала різні аспекти типології книги, класифікації бібліографічних посібників [2; 20].

Із сучасної точки зору розглядає період 60–70-х років Я. Ісаєвич у статті «Українське книгознавство: етапи розвитку» [6]. Автор назвав «досить адекватним визначення книгознавства, яке сформулював свого часу Ф. Максименко» та підкреслив, що книгознавство є комплексом відносно самостійних наук про книгу [6, с. 8], тобто позитивно поставився до визнання книгознавства об'єднанням наук, які вивчають різні аспекти книги. З робіт 60-х років він відзначив історико-книгознавчий нарис, підготовлений колективом авторів, серед яких були П. Попов та О. Дей, – «Книга і друкарство на Україні» (1965). Також у цей період написані узагальнювальні праці з історії бібліографії в Україні харківським вченим І. Корнейчиком («Історія української бібліографії») та М. Гуменюком («Українські бібліографи XIX – початку XX ст.»). Я. Ісаєвич вважає, що у бібліографічній діяльності можна було уникнути тотальних утисків до початку 70-х років, тому бібліографічна робота приваблювала талановитих нау-

ковців, які склали «ґрунтовні показники творів письменників, кваліфіковані бібліографії в галузі лінгвістики, краєзнавства, окремих ділянок літературознавства, низку бібліографій другого ступеня» [6, с. 16]. Водночас, як наголошує автор, відчувалася відсутність повного, цілісного бібліографічного репертуару української книги, створення якого гальмувалося низкою цензурних обмежень.

Праці українських книгознавців 60–70-х років засвідчують поступовий розвиток галузевої наукової думки, що відбувався незважаючи на ідеологічні утиски. Вітчизняні вчені вивчали проблеми історії української книги, книгодрукування, тематико-типологічну спрямованість книговидання, питання статистики друку [15, с. 22], книгорозповсюдження. Активізації книгознавчої думки в Україні сприяли всесоюзні і республіканські наукові конференції. Було створено Державний музей книги і друкарства в Києві та Музей Івана Федорова у Львові [6, с. 17]. Позитивним фактором стало відкриття факультету книгознавства у Харківському державному інституті культури для підготовки фахівців з книжкової торгівлі вищої кваліфікації [12, с. 88]. Таким чином, розвиток багатовекторних книгознавчих досліджень у цей період став підґрунтям для подальшого вибудовування українського книгознавства як міжгалузевого комплексу наук.

Список використаної літератури

1. Агуф, М. Книгу – в маси: Книжкова торгівля в Радянській Україні (1918–1964) [Текст] / М. Агуф, М. Коваль – Х., 1965 – 189 с.
2. Водка, Г. Типологическая классификация литературы в книговедении [Текст] / Г. Водка // Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела: Вторая Всесоюз. науч. конф. по проблемам книговедения. Секция типологии книги: тез. докл. – М., 1974. – С. 30–34.
3. Гнатюк, Д. Книговидавнича справа [Текст] / Д. Гнатюк, Ю. Меженко, М. Рудь // Українська радянська енциклопедія. – К., 1965. – Т. 17. – С. 530–535.

4. Гнатюк, Д. Книговидавнича справа на Україні в післявоєнні роки [Текст] / Д. Гнатюк – К., 1965. – 190 с.
5. З історії книги на Україні [Текст] / АН УРСР, ЦНБ. – К., 1978. – 113 с.
6. Ісаєвич, Я. Українське книгознавство: етапи розвитку [Текст] / Я. Ісаєвич // Вісник Львівського університету: Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 7–19.
7. Кившарь, Т. Развитие книгоиздательского дела в Украинской ССР (1946–1970 гг.) [Текст] / Т. Кившарь : автореф. дис. ... канд. ист. наук. – М., 1979. – 18 с.
8. Книга. Редактор. Інформація : матер. наук. конф. – Львів, 1972. – 147 с.
9. Книга : Энциклопедия. – М., 1999. – 800 с.
10. Книговедение : Энциклопед. словарь. – М., 1982. – 664 с.
11. Книжкова та інформаційна справа. – К., 1976. – 74 с.
12. Кушнарєнко, Н. Лідер вищої книгознавчої та бібліотечно-інформаційної освіти в Україні [Текст] / Н. Кушнарєнко // Вісник ХДАК. – Х., 2004. – Вип. 14. – С. 82–96.
13. Молодчиков, О. Радянське книгознавство на Україні [Текст] / О. Молодчиков // Українська книга. – К., 1965. – С. 91–107.
14. Немировський, Е. Что такое книговедение? [Текст] / Е. Немировський. – М., 1987. – 41 с.
15. Низовий, М. Юрій Борисович Медведєв – статистик друку, бібліограф, людина [Текст] / М. Низовий // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 8. – С. 21–27.
16. Рудь, М. Проблеми книгознавства в працях вчених України [Текст] / М. Рудь // Теорія та історія радянської книги на Україні : зб. наук. праць. – К., 1983. – С. 5–29.
17. Социальная роль книги : сб. науч. тр. – К., 1987. – 159 с.
18. Скрипник, Т. Історія книги : учбово-методичний посібник [Текст] / Т. Скрипник – Х., 1973. – 120 с.
19. Українська Радянська Енциклопедія – Т. 6. – К., 1961. – 582 с.
20. Швецова-Водка, Г. Про основні поняття типології книги: підсумки і проблеми [Текст] / Г. Швецова-Водка // Теорія та історія радянської книги на Україні : зб. наук. пр. – К., 1983. – С. 29–46.